

En Splintbock splintas i två

av Peter Wärmeling

Det var en kall regnig mulen dag i mitten av augusti. Med andra ord, en typisk sommardag i Mellansverige år 2012. (I Stockholmstrakten bjöds det på endast 6 riktiga sommardagar under hela sommaren detta år mot normalt ca 25. Med en riktig sommardag menas minst +25°C). Vi skulle leta skalbaggar och steklar, Lasse och jag (Lars Norén, Gnesta, expert på svenska vildlevande bin). Att vara rörelsehindrad som jag är (går på kryckor) behöver inte alls hindra en häftig insektexkursion. Det kräver bara några extra åtgärder. Först att leta upp ett lämpligt exkursionsmål med någorlunda plan mark som t.ex gamla skogsbilvägar, grustag och ruderatmarker. Här är www.eniro.se/kartor ett utmärkt hjälpmedel. Speciellt om man väljer hybridkartor där höjdskillnader framträder och skogsvägar lätt hittas.

En ryggsäck med inbyggd stol är suverän att ha med och en robust slaghåv med teleskopskaft är mycket bra. Rätt inställd kan då slaghåven användas som krycka om man håller i stålringens fäste vid skaftet. I ryggsäcken har man lämpligen lagt ett hopfällbart, gärna gult, paraply, förstoringsglas, papper och penna samt insamlingsrör. GPS-mätare kan vara bra, men koordinaterna hittas även på Eniro (RT90).

Sen behöver man förstås en kompis, t.ex. om man skulle falla. Och så förstås en massa tur, för här gäller det att insekterna kommer till stället där man sig befinner sig och inte tvärt om. Fullt utrustade beger vi oss till Malm sjöområdet strax norr om Södertälje. Vi slaghåvar och bankar och okulärkollar så gott det går på ruderatmark, torräng, vassruggar och bankar i såväl mörk granskog som ljus gles tallskog.

Vi hittar en del nyckelpigor men ytterst få vildbin. De senare hade väl jobbat färdigt för säsongen. Nyckelpigorerna var de vanliga *Coccidula rufa*, *Propylea quatuordecimpunctata*, *Adalia decempunctata* och *Psyllobora vigintiduoguttata*. Vädret blir nu snabbt sämre och vi är på väg att ge upp. Men innan dess vill jag banka på några grova sälgar och klibbalar som står tätt tillsammans vid en skogsväg. Bankningen går till så att det hopfällbara paraplyet placeras på en noggrant utvald plats på marken under några intressanta grenar. Med Lasse som stöd drämmer jag till en kraftig sälggren med kryckan. Duns! Efter första slaget faller en liten långhorning ner i paraplyet! Vi bedömer båda att det rör sig om en *Leiopus*, Splintbock.

Hemkomna tycker vi att baggen skiljer sig en hel del från det exemplar Lasse har i sin samling. Denna individ är funnen i Strömserum vid Smålands ostkust år 1961 och förefaller större, bredare och med mer spräckliga tvärband på täckvingarna. Malm sjöbaggen har ett nästan helt vitt tvärband med svarta fläckar. Dess grundfärg är dessutom mörkare och ställvis mera svart än brun. Vidare med ljus bakkroppsspets och halssköldstagg som är placerade närmare mitten än hos Malm sjöbaggen. Pulsen stiger: Kan det vara *Leiopus punctulatus*, Aspsplintbocken? Denna sällsynthet som vad man vet, hittills endast förekommer i Dalälvsområdet urskogslika naturskogar. Vi kollar Nationalnyckeln-Långhorningar (2007) men måste då litet besvikna konstatera att det inte kan vara den sällsynta Aspsplintbocken. Det är inte färgen och storleken som avgör, splintbockarna kan variera mycket vad gäller färg och morfologi. Avgörande är att halssköldens sidotagg pekar bakåt, ehuru svagt. Hos Aspsplintbocken är dessa placerade på mitten och riktade rakt utåt. Vi kollar även i Entomologisk Tidskrift vol. 131(4) (2010) och finner att arten vi funnit måste röra sig om *Leiopus nebulosus*, Sälgsplintbocken.

Här borde historien ha tagit slut. Förvisso kan man lita på att vara uppdaterad om man kollat både Nationalnyckeln och Ent.Tidskr. av så sent datum som 2007 och 2010. Bägge skrivna av de svenska långhorningsexperterna Ehnström och Lindhe m.fl. Men.... År 1981 befann sig den unge studenten Henrik Wallin från Uppsala på Öland för att samla skalbaggar. På några hasselbuskar hävdade han då in några *Leiopus* som han tyckte skilde sig från de individer han samlat in från hemmatrakten kring Uppsala. Hans Ölandsexemplar var mindre och ljusare än fastlandsformen. Detta gjorde honom förbryllad, varför han kontaktade den välrenommerade skalbaggsamlaren Bengt Andersson i Nybro. Bengt berättade att *L. nebulosus* varierar avsevärt mycket vad gäller både färg och form. Något som också undertecknad kunnat konstatera. Men Henrik nöjde sig inte med detta. Snart hade han observerat att hans ölandsbockar gjorde larvgångar i torra hasselgrenar! Och de gjorde INGA PUPPKAMMARE!

Fastlandssplintbockarna fördrog murkna, gärna svampangripna grenar av asp, al eller sälg och gjorde puppkammare! På tunnare grenar placerades dessa längre in under barken, men på grövre grenar strax under densamma. Nu tyckte Henrik att det var dags att kontakta ett antal svenska och utländska skalbaggsexperter. Men alla sa de samma sak: "Det är *L. nebulosus* som varierar mycket i både form och färg". Men Henrik gav sig inte. Han bestämde sig för att kontrollera ett stort antal splintbockar från ett tiotal europeiska museer och därtill exemplar från en handfull privatsamlingar. Totalt granskade han minst 300 exemplar och utförde ett antal genitalundersökningar.

Resultatet av Henriks undersökningar blev att han fann vad han hade tänkt i tysthet: Det fanns två typer av arten som heter *Leiopus nebulosus*. Dessa två typer skiljer sig åt huvudsakligen genom följande egenskaper: a) avståndet mellan ögonen, b) pannan mer eller mindre framskjutande, c) hårligheten på sista bakkroppssegmentet

varierar, d) formen på honans spermakapsel (receptaculum seminis), e) formen på hanens paramerer, f) formen på hanens penispenets, m.fl. Ganska snart insåg Henrik att det kunde vara givande att kontrollera exemplaret som Linné beskrivit. Tyvrär fanns dock inte något *L. nebulosus*-exemplar i Londonsamlingen, men däremot i Uppsala. I Thunbergs samling i nämnda stad fanns det exemplar, som Linné troligen hade beskrivit. Djuret var taget i Burgsvik på södra Gotland och det visade sig att detta djur hade samma färg och form som Henriks Ölandsdjur! Henrik kollade även Bengt Ehnströms exemplar av *L. nebulosus*, vilka Bengt tagit nära Burgsvik. Alla dessa var av Ölandstypen och borde således få heta *L. nebulosus*. Vid det här laget hade de flesta skalbaggsexperter blivit övertygade om att det rörde sig om två arter. En DNA-undersökning på bockarnas larver utfördes i Norge, vilket mycket övertygande visade att så var fallet.

Resultatet visade släktskapen mellan de båda arterna men även med *L. punctulatus*, vilken också undersöktes. "Ölandsarten" eller "Gotlandsarten" visade sig vara påträffad på hassel vid strandnära områden vid Östersjön och på Västkusten, den andra arten, "fastlandsarten", huvudsakligen i inlandet. Splintbocken som vi hittade vid Malmjön visade sig vara "fastlandsarten" och den andra splintbocken i Lasses samling "kustarten". Vad skall nu "kustarten" heta? Namnet var givet: en kustart hade ju använts av Linné vid namngivningen så den borde få behålla namnet *L. nebulosus*. Den andra arten borde få ett namn som hyllade Linné. Det var trehundra år sen Linnés födelse (2007) då Henrik upptäckte de viktigaste artsärskiljande dragen hos splintbockarna. Så den fick namnet *L. linnei*! Att detta verkar helknasigt eftersom det ju var den andra arten som Linné hittade är en helt annan historia!!

Kommentar: Denna artikel hade inte varit möjlig att skriva om inte Bengt Andersson i Nybro beskrivit fyndet av splintbockarna och Henriks fantastiska utredningsarbete på ett så utmärkt sätt i tidskriften *Lucanus*. För detta är författaren ett stort tack skyldig Bengt.

Slutord: Tro inte att du hänger med på det senaste inom svensk entomologi bara för att du läser *Ent.Tidskr.* från pärm till pärm. Lokalföreningarnas tidskrifter som t.ex. *Lucanus*, *Aromia* med flera, kan ge synnerligen intressant information!

Källor

- Andersson, B.** 2009. : Ny långhorning beskriven från Sverige. *Lucanus* 14:1. Sid.10-13.
- Ehnström, B.& Holmer, M.** 2007. Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Skalbaggar: Långhorningar. Coleoptera: Cerambycidae. Artdatabanken, SLU, Uppsala. Sid.50, 247-250.
- Lindhe, A, Jeppsson, T., Ehnström, B.** 2010.: *Longhorn beetles in Sweden-changes in and abundance over the last two hundred years.*-*Ent.Tidskr.*131(4). Sid. 408 och 455.
- Wallin, H., Nylander, U. & Kvamme, T.** 2009. *Two sibling species of Leiopus Audinet-Serville, 1835(Coleoptera: Cerambycidae) from Europe: L.nebulosus (Linnaeus, 1758) and L.linnei sp.nov.* *Zootaxa* 2010: 31-45 (2009).

Fig.1. Linnés splintbock, *Leiopus linnei*

Fig.2. Fläckig splintbock "Ölandsformen"
Leiopus nebulosus, hane.
Foto: Karsten Sund